

BADIIY NUTQNING JANRLARDA IFODALANISHI

Yaxshiboyeva N.E.

O'zMU o'qituvchisi.

E-mail: nodira.1001@mail.ru

Annotatsiya: Badiiy nutq masalasi - badiiy ijod mahsulining o'ziga xos xususiyati, yozuvchining she'riy mahoratining xususiyatlari taaluqlidir. Mazkur maqolada badiiy nutq, uning turli xildagi badiiy vositalari va janrlari haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: badiiy nutq, inversiya, kinoya, tarjima, allyuziya, metafora, so'z o'yini

Аннотация: Вопрос художественной речи – это специфическая особенность продукта художественного творчества, особенности поэтического мастерства писателя. В данной статье говорится о художественной речи, ее различных художественных средствах и жанрах.

Ключевые слова: художественная речь, инверсия, ирония, перевод, аллюзия, метафора, игра слов.

Annotation: The issue of artistic speech is a specific feature of the product of artistic creativity, a feature of the writer's poetic skill. This article talks about artistic speech, its various artistic means and genres.

Keywords: literary speech, inversion, irony, translation, allusion, metaphor, play on words.

Badiiy nutq masalasi - adabiyot haqidagi muhim qirralaridan biridir, chunki unga badiiy ijod mahsulining o'ziga xos xususiyati, yozuvchining she'riy mahoratining xususiyatlari taaluqlidir.

Badiiy nutq turli xildagi badiiy vositalardan foydalanadi: metaforalar, kinoya, so'z o'yini (tajnis), inversiya, boshqa matnlarga allyuziya va boshqalar. Bu vositalarning har biri faqatgina butun matn fonida to'liq ochilishni qabul qiladi.

Aytish mumkinki, badiiy nutq til vositalarini tanlash va ulardan foydalanishda to'liq erkinlikka ega. Birinchi galdagi ma'no ijodiy shaxsiyatning individual til ma'zasiga ega. Badiiy matnning alohida xususiyati – “ma'noli shakl”: oddiy tilning til vositalari badiiy butunlik, obrazli va emotsional voqelik yaratishda ishlatiladi

“Badiiy adabiyot janrlari” tushunchasi bilan bir qatorda “nutq janri”, “badiiy nutq janri”, “ishga oid nutq janri”, “publisistik muloqot janrlari”, “ilmiy va ilmiyinformativ muloqot janrlari” kabi tushunchalar ham qo'llaniladi. Nutq janrlari sifatida monolog, dialog va poliloglar tushuniladi. Badiiy nutq janrlari esa lirik janr (elegiya, ballada, qasida, bag'ishlovlar), nasriy janr (roman, qissa, novella), dramatik janr (tragediya, drama, komediya) sanaladi. O'z o'rnida badiiy nutq janrlari syujetli va syujetsizga bo'linadi. Syujetli janrga epopeya, doston, ballada, tragediya, komediya va boshqalar kiradi. Syujetsiz janrga esa дума, madhiya, elegiya, bag'ishlov va boshqalar kiradi. Ishga oid nutq janrlariga shartnoma, buyruq, farmon, ishga oid xat va boshqalar kiradi.

Publisistik muloqot janrlari uchga bo'linadi: information, analitik, badiiypublisistik. Badiiy-publisistik janrlarga ocherk, felyeton, pamflet, parodiya, insholar kiradi.

Badiiy asar tili haqida gap borganda uning yana bir jihati - differentsiyalanganligiga (ya'ni, farqlangan) alohida to'xtalish zarur. Albatta, biz "badiiy asar tili" deganimiz holda, aslida gap badiiy nutq haqida borayotgani ma'lum, chunki til unsurlari ma'lum kontekstni hosil qilgach, nutq hodisasiga aylanadi. Badiiy nutqning farqlanganligi shuki, unda muallif nutqi va qahramonlar nutqi ajratiladi. Ta'kidlash kerakki, mazkur farqlanish asosan epik va liro-epik xarakterdagi asarlarga xosdir. Bu xil asarlarda voqea, voqea kechayotgan joy yoki sharoit tasviri, qahramonlarga berilayotgan ta'rif, muallifning fikr-mulohazalari kabilar bevosita muallif tilidan beriladi. Muallif obrazi asarda tasvirlangan badiiy voqelikni yaxlitlashtiruvchi subyektiv asos bo'lganidek, muallif nutqi asarning moddiy tarafini yaxlitlashtiruvchi unsurdir. Muallif nutqi vositasida asar qismlari, voqealar, tafsilotlar yaxlit bir organizmga - badiiy matnga birikadi. Muallif nutqi grammatik jihatdan adabiy til normalariga yaqinlashadi, biroq uning adabiy til normalariga to'la muvofiq bo'lishini talab qilish xato bo'lar edi. Zero, yozuvchi milliy til imkoniyatlarini kengaytirishga, o'zining his-kechinmalarini, o'y-hislarini imkon qadar yorqin ifodalashga intilar ekan, adabiy til normalaridan chekinishi mumkin. Va, ayni shu chekinishlar vaqti kelib adabiy til normasiga aylanishi mumkinligi ham ehtimoldan yiroq emas.

Personajlar nutqini individuallashtirish zarurati badiiy asar tilidagi differentsiyalanganlikni yanada orttiradi. Chunki asardagi har bir personajning nutqi uning xarakter xususiyatlariga, dunyoqarashi, muhiti, ma'naviy qiyofasi, madaniy-ma'rifiy darajasi kabi jihatlarga muvofiq bo'lishi lozim. Negaki, epik va dramatik asarlarda qahramon xarakterini yaratishning asosiy vositalaridan biri personaj nutqi sanaladi.

Badiiy nutq ikki shaklda: sochma (nasr) va tizma (nazm) shakllarda mavjuddir. Nasriy nutq tuzilishi jihatidan kundalik muloqot tiliga o'xshash bo'lsa, she'riy nutq muayyan bir o'lchovga solingan, hissiy to'yintirilgan nutq sanaladi. Nasriy nutq epik va dramatik asarlarning asosiy nutq shakli hisoblanadi. Shu bilan birga, she'riy yo'lda ham epik va dramatik asarlar yaratilishi mumkinligini unutmash kerak. She'riy nutq esa lirik asarlarning asosiy nutq shaklidir. Badiiy nutq shakllari haqida gapirganda, uning yana monologik va dialogik shakllari ham farqlanadi. Monologik nutq shakli bir odam tilidan aytilayotgan nutqni bildirsa, dialogik nutq shakli suhbat-muloqot chog'idagi bir necha kishining nutqini anglatadi. Lirik asarlarda monologik nutq, dramatik asarlarda dialogik nutq yetakchilik qilsa, epik asarlarda ularning har ikkisi ham keng o'rin tutadi. Bunda muallif nutqi asosan monologik shaklda bo'lsa, personajlar nutqi asosan dialogik shakldadir.

Badiiy nutq - so'z san'ati asosida paydo bo'lgan asarlarni obrazli ifodalashni o'zida maqsad qilgan til shakli sanalib, badiiy asarlarni yaratish uchun tilning estetik funksiyalaridan foydalanadi. Ular boshqa nutq shakllaridan shunisi bilan farqlanadiki, ular maishiy, ilmiy emas, balki obrazli mazmuni ifodalaydi, va avvalombor estetik talablarni bajaradi.

Badiiy nutq nasriy va she'riy shakllarda bo'ladi. Proza (nasr) va poeziya (nazm) ga bo'lishning asosiy mezon ritmik tartibning mavjudligi yoki mavjud emasligi sanaladi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, badiiy nutq - so'z san'ati asosida paydo bo'lgan asarlarni obrazli ifodalashni o'zida maqsad qilgan til shakli sanalib, badiiy asarlarni yaratish uchun tilning estetik funksiyalaridan foydalanadi. Ular boshqa nutq shakllaridan shunisi bilan farqlanadiki, ular maishiy, ilmiy emas, balki obrazli mazmuni ifodalaydi, va avvalombor estetik talablarni bajaradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Boboyev T., Boboyeva Z. Badiiy san'atlar. - Toshkent: TDPU, 2001. -b.105.

2. Doniyorov X., Yo'ldoshev B. Adabiy til va badiiy stil. - Toshkent: Fan, 1988.112-163 b,92-110-betlar. -b.168
3. Izzat Sulton. Adabiyot nazariyasi.- Toshkent: Fan, 1986. 203-220-betlar. - b. 288
4. Nasriddinov F. Til, uslub va obraz // O'zbek tili stilistikasi masalalari, ToshDU ilmiy asarlar to'plami, 486-son, Toshkent: ToshDU nashri, 1975. 44-56-b. –b.105
5. Rahimov Z. Muallif nutqi va uning ko'rinishlari // Til va adabiyot ta'limi, 2000, 3-son. 58-62-b. –b.177
6. Djafarova, Dildora, Yaxshiboyeva Nodira, and Abdullayeva Zulfiya. "Socio-Cultural Memory And Its Reflection In French Phraseology." *Journal of Positive School Psychology* (2022): 2883-2889.
7. Яхшибоева, Нодира. "Таржима жараёнида маданиятлараро мулоқотнинг социолингвистик хусусиятлари." *Академические исследования в современной науке* 2.17 (2023): 165-169.
8. Яхшибоева, Нодира. "Туристический дискурс как один из особых видов институционального дискурса." *International Bulletin of Applied Science and Technology* 3.6 (2023): 879-884.
9. Яхшибоева, Нодира. "The role of tourism terminology in french." o 'zbekiston milliy universiteti xabarлари, 2023, [1/4].
10. Иногамова, Ф.М., and Н.Э. Яхшибоева. "Фразеологик маънонинг конвенциаллиги." *Academic research in educational sciences* 3.5 (2022): 1176-1182.